

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

122:4 • 2002

Monarkins funktion och uttryck under tidigmodern tid

Av Malin Grundberg

Adrianna E Bakos, *Images of Kingship in Early Modern France: Louis XI in Political Thought, 1560–1789*, Routledge, London/New York 1997. 249 s.

Peter Burke, *En kung blir till. Myter och propaganda kring Ludvig XIV*, Tiden/Athena, Stockholm 1996. 253 s.

Allan Ellenius (ed), *Iconography, Propaganda, and Legitimation*, Oxford University press/Clarendon Press 1998. 310 s.

Paul Kléber Monod, *The Power of Kings: Monarchy and Religion i Europe 1589–1715*, Yale University press, New Haven & London 1999. 417 s.

Studier av det som med en gemensam benämning kan kallas ”monarkins funktion och uttryck” utgör ett växande forskningsfält. Det har traditioner som går tillbaka till namnkunniga forskare som Marc Bloch och Ernst H Kantorowicz. Fältet kan emellertid sägas ha fått ett nytt genomslag i Europa under 1990-talet, delvis med nya infallsvinklar och dessutom i mer publika sammanhang. Det senare gäller kanske främst Peter Burke och hans bok *The Fabrication of Louis XIV*, som utkom 1992 och översattes till svenska 1996 under titeln *En kung blir till. Myter och propaganda kring Ludvig XIV*.

Nedan diskuterar jag Burkes omtalade bok och dessutom några nyare verk, som alla behandlar temat ”monarkins funktion och uttryck” i Europa under tidigmodern tid. Det är huvuduppgiften för denna översikt. Därefter övergår jag till det svenska forskningsfältet, eller snarare bristen på ett modernare sådant, en brist som just Burke påtalade redan för några år sedan. Slutligen lägger jag fram några idéer om hur man kan utveckla detta fält ytterligare.

Burkes bok behandlar dels den offentliga bilden av kungen, dels hans plats i den kollektiva föreställningsvärlden (s 15). Viktiga begrepp för studien är representation, fabrikation, och image-skapande. På ett mer generellt plan menar författaren att han visar ”hur det går till att ’göra stora män’” (s 16).

I kapitel 2, 3 och 4 behandlas propagandans *former* på olika sätt. I kapitel två redogör författaren för spridningskanalerna; de kunde vara texter, bilder,

musik, ritualer, byggnader, platser med mera. I det följande kapitlet undersöks hur Ludvig framställdes från födseln. Författaren pekar bland annat på hur viktigt nedtryckandet av den så kallade Fronden var för framställningarna eftersom det gjorde att Ludvig började beskrivas som en segerrik kung. I det fjärde kapitlet studeras tiden efter kardinal Mazarins död, då Ludvig XIV beslutade sig för att utöva absolut makt. Kungen själv lät nu organisera spridningen av propagandan. Lyrik och historieskrivning användes som medel, liksom byggnationer såsom pyramider, kolonner och statyer. Vidare skapades akademier av olika slag och särskilt utvalda personers verksamhet stöttades.

De följande tre kapitlen behandlar *innehållet* i propagandan. I det femte undersöks åren 1661 till 1667, "självhävdelsens tid". De mest påkostade offentliga spektaklen ägde nu rum, såsom 1662 års karusell, liksom Louvrens och Versailles ombyggnad. I kapitel sex studeras bilden av Ludvig som den segerrike hjälten under två krig. I samband med devolutionskriget (1667–1668) fick Ludvig tillnamnet "den store" (s 90). I det senare holländska kriget (1672–1678) förändrades dock skildringarna på två plan, menar Burke. För det första användes nu historiker snarare än konstnärer och för det andra stämde bilden av segerrikhet sämre. Diskrepansen mellan den officiella segerretoriken och de franska bakslagen blev allt större. Nästa kapitel behandlar 1680-talets fredstid då en ny form av hyllning blev att döpa platser efter kungen. Vidare skapades "Grand Galerie" och Versailles byggdes ut. Propagandan satsades allt mer på provinserna, t ex genom en statykampanj. Upphävandet av ediktet i Nantes 1685, då cirka 200 000 protestanter tvingades fly, bidrog dock till en mer negativ kungabild både i Frankrike och i utlandet trots att den officiella bilden självfallet var fortsatt positiv.

I kapitlen 8, 9 och 10 tar Burke upp de mer negativa aspekterna av regeringstiden. Kapitel åtta, "Solnedgång", behandlar 1690-talet och framåt då flera misslyckade militära operationer genomfördes. Färre beskrivningar av händelserna gjordes, färre medaljer präglades, och de föreställde i större utsträckning ganska oviktiga händelser. Den officiella pressen minskade också sin produktion. Innehållsmässigt började bilden av kungen förändras och allt mer likna den av en landsfader. Slutligen beskriver Burke hur kungens död och begravning iscensattes. Det var först efter Ludvigs död som nedsättande omdömen började fällas i större utsträckning, konstaterar han. Det nionde kapitlet behandlar just skillnaden mellan den officiella bilden av kungen och allmänhetens bild. Monarkerna under denna tid förlorade en del av sin självklara auktoritet i och med en allmän tendens till avmystifiering av samhället,

vilket ledde till en legitimitetskris, menar Burke (s 144). I det tionde kapitlet studeras de negativa bilderna – "Medaljens baksida" (s 151) – vilka spreds genom målningar, medaljer, gravyrer och dikter. Kungen angreps för äregirighet, men också för avsaknad av moraliska skrupler, för tyranni och fåfänga samt för militära, sexuella och intellektuella svagheter (s 153). Frågan är dock hur effektiv denna kritik var.

I det elfte kapitlet vill Burke besvara just den frågan. Tre grupper av mottagare pekas ut: eftervärlden, överklassen och hoven utanför Frankrike. De "vanliga" människorna var således sekundära, men fick ändå sin bild av kungen genom exempelvis kungabesöken, den kungliga beröringen och statyerna. Mottagandet är den svåraste frågan att besvara, menar Burke, och anför heller inte mycket fakta. Några personliga beskrivningar finns, men från lojala undersåtar. Ett fåtal bouppteckningar visar att också privatpersoner ägde kungaporträtt. Vissa utländska reaktioner märks i ambassadrappporter och dessutom inspirerades arkitekter och konstnärer i andra länder av den franska stilen.

I det avslutande kapitlet jämförs Ludvig XIV med för det första samtida monarker, för det andra med härskare från tidigare epoker och för det tredje med moderna politiska ledare (s 195). Likheter med Ludvigs samtida ligger i att kungen presenterades som en kejsare. I generationen före ser Burke likheter med fadern, Ludvig XIII, och Filip IV av Spanien; renässanstraditionen, medeltidens kungabilder och antiken fungerade som förebilder. Slutligen menar Burke att det finns stora likheter mellan bilderna av Ludvig XIV och hur dagens ledare framställs. Skillnaden ligger främst i att det idag finns andra typer av medier och att de teknologiserats. "Ludvig gjorde anspråk på att ha fått sin makt av Gud, inte av folket [...] Den stora skillnaden mellan 1600-talets ledare och 1900-talets är inte en fråga om retorik och sanning. Den är en fråga om retorisk stil." (s 219)

Burkes förtjänster ligger i det stora greppet, i ansatsen att göra en helhetsbild. Han studerar de flesta genrer som stod till buds för spridningen av kungabilden. Dessutom har författaren genom det lättfattliga språket skrivit en bok som är tillgänglig även utanför de akademiska kretsarna. Men boken har också vissa svagheter. Det är i källmaterialets bredd som undersökningens originalitet ligger. Däremot saknas originaliteten många gånger i resultaten. Detta beror på att Burke egentligen inte i någon större utsträckning ägnar sig åt kvalitativ analys. Han beskriver vilka medier som användes och hur det gick till, men innehållet i propagandan analyseras i liten utsträckning också i

de kapitel som skall ägnas just detta. Burke får också problem då han ska visa hur mottagarna reagerade. Det finns mycket lite källmaterial och Burke utnyttjar inte heller det lilla material som faktiskt finns. Han visar *att* det fanns människor som uppfattade/mottog det budskap som spreds, men den mer intressanta frågan *hur* kungen uppfattats besvaras inte. De likheter Burke menar finns mellan Ludvig XIV och dagens ledare utreds inte heller på ett tillfredsställande sätt.

En bok med en annan infallsvinkel på studiet av monarkins funktion och uttryck är Adrianna E Bakos *Images of Kingship in Early Modern France: Louis XI in Political Thought, 1560–1789*. Boken är historiografisk. Författaren undersöker hur bilden av 1400-talskungen Ludvig XI förändrades i Frankrike under tidigmodern tid. Ludvig XI ses i våra dagar i allmänhet som en tyrann, men så har det inte alltid varit. Bilden av kungen har varierat, vilket Bakos menar hör ihop med de politiska och ideologiska förändringarna i samhället. Hon anser att Ludvigs XI:s förändrade rykte kan kopplas till Frankrikes skiftande intellektuella och politiska klimat. Liksom Burke utnyttjar Bakos källor av många olika slag – undersökningen begränsas dock till skrivna källor – men såväl elit- som populärkultur tas med. Två ideologier kring maktutövning, den absolutistiska och den konstitutionalistiska, märks i källorna, menar Bakos.

I bokens första del undersöker författaren karaktäristiken av Ludvig XI som en tyrann. I kapitel ett beskrivs St Bartholomeinatten 1572 som startpunkt för skapandet av denna uppfattning. Bakos studerar flera hugenottskrifter, vilka utifrån konstitutionalistisk teorigrund alla framställde Ludvig som en tyrann. Denna bild återkom sedan även i andra skrifter och hade därmed etablerats. Under första halvan av 1600-talet blev bilden av kungen mer positiv för att under andra hälften av århundradet återigen bli mer negativ. Detta behandlas i kapitel två. Den negativa bilden av kungen användes dels som kontrast till Ludvig XII, dels som jämförelse med Ludvig XIV. I det förra fallet beskrevs Ludvig XI:s dåliga egenskaper, medan man i det senare fokuserade på hans bedrifter. I det tredje kapitlet tar författaren upp det inledande 1700-talet, aristokratins större anspråk på makt och tidens diskussion kring nationen. Ludvig XI användes här som exempel på förtrycket av aristokratin. Bakos menar sammanfattningsvis att det är anmärkningsvärt i vilken hög utsträckning bilden av Ludvig XI som en tyrann använts av konstitutionalister, från St Bartholomeinatten ända fram till Franska revolutionen.

I bokens andra del studerar Bakos den positiva bild av Ludvig XI som trots

allt fanns. Det fjärde kapitlet behandlar absolutistisk teori och bilden av kungen. Under 1500- och 1600-talen blev Frankrike allt mer absolutistiskt och beskrivningarna av Ludvig XI allt mer insmickrande. Monarchomakernas absolutistiska synsätt upphöjde kungen; han framställdes av dem som en stark kung som enade och expanderade riket, befäste statens makt över kyrkan och lämnade efter sig ett rike i fred. Under 1600-talet relaterades Ludvigs agerande allt mer till statsnyttan och inte längre till moralen. Detta ledde vidare till "raison d'état"-tänkandet, menar Bakos, och Ludvig XI:s betydelse för "raison d'état"-teoretikerna tas upp i kapitel fem. Kungen omvandlas av dessa från en tyrann till en vis man under 1600-talets första del. Ludvig XI:s historiska rykte tjänade på att pragmatism nu ansågs vara en god egenskap, hävdar Bakos.

I den tredje delen och i det sjätte kapitlet tar författaren upp de motstridiga bilderna av Ludvig XI, främst så som de framställts i de så kallade "mazarinaderna", pamfletter från tiden för Fronden. De visar att Ludvig fungerade som ett illustrativt exempel i den diskussion som fördes kring t ex Parisparlamentet. I kapitel sju studerar Bakos hur Ludvig framställts av "parlementaire"-teoretikerna. Tolkningen skiftade här beroende på hur man förhöll sig till det folkliga medbestämmandet. Sammanfattningsvis menar Bakos att de skiftande beskrivningarna av Ludvig XI under den tidigmoderna tiden hörde ihop med förändringarna i den politiska teorin (s 177). Under 1500-talet delades den politiska teorin upp i konstitutionalism och absolutism och framställningarna av Ludvig blev då den av antingen tyrannen eller dess motsats. Under första fjärdedelen av 1600-talet upprättades kungen i stor skala, men sedan, under 1600-talets andra hälft, kom oppositionen mot absolutismen tillbaka och då fördömdes både Ludvig XI och Ludvig XIV. 1700-talet innebar en fortsatt och till och med förstärkt negativ bild av kungen.

I epilogen tar Bakos slutligen upp bilden av Ludvig XI under revolutions-tiden och napoleontiden, då en vändpunkt åter inträffade. I och med en starkare fokus på klass i samhället relaterades Ludvig XI nu till bourgeoisin. Hans hårda hållning mot aristokratin gjorde att han framställdes betydligt mer positivt än tidigare. I det långa loppet levde dock bilden av Ludvig XI som en tyrann kvar och tog över i det allmänna medvetandet.

Bakos visar hur en monark, en historisk gestalt, kunde ha en legitimerande funktion men framställas på helt olika sätt beroende på vad olika grupper ville legitimera. Den tidigmoderna tidens förändringar i synen på styrelse-skick återspeglas i skildringarna av Ludvig XI. Ett problem med boken är

dock att författaren emellanåt misslyckas med att sammanfatta och skapa synteser. Allt för många texter radas upp efter varandra och refereras. Utvecklingen framställs som ganska enkel, med antingen en negativ eller en positiv hållning gentemot kungen. Den stora restpost med beskrivningar som inte låtit sig delas in på det enkla pro- och contra-viset – som Bakos tar upp i kapitel sex och sju – kunde hon ha gjort mera av. Författaren har dock genom sin bok tydligt visat att även historieskrivningen kring monarkerna är ett forskningsfält värt att belysa närmare.

Till skillnad från de hittills diskuterade böckerna, i vilka endast en monark studeras, anläggs i Paul Kléber Monods *The Power of Kings: Monarchy and Religion in Europe 1589–1715* ett vidare perspektiv. Författaren undersöker i stort sett samtliga monarkier i Europa under ett drygt århundrade. Monod studerar Europas monarker, och, som han skriver, den intellektuella, andliga och mystiska makt de hade över undersåtarnas tankar och känslor. Författaren menar att grunden för denna monarkernas makt förändrades radikalt mellan 1500- och 1700-talen. Legitimiteten vilade först på en religiös helighet men kom senare att istället vila på den rationella staten, vars religiösa synsätt omformats. Monod diskuterar således religionens betydelse för monarkernas maktutövning, dess funktion i den statsformering som skedde under perioden samt dessutom religionens roll i utformandet av ett nytt kristet jag. I och med reformationen och motreformationen började det kristna jaget förändras, menar Monod inte helt okontroversiellt, och parallellt med det omformades också, som han ser det, synen på kungamakt och suveränitet.

Monod studerar i kapitel två renässansens syn på den kungliga auktoriteten och den kungliga kroppen. Kungen upprätthöll en corpus mysticum behäftad med dignitas. Det fanns med andra ord en uppfattning om den mystiska kroppens odödlighet och kungens makt given av Gud. Denna uppfattning var dock endast fullt utvecklad i Frankrike och England, menar Monod. 1500-talets religiösa rörelser utmanade synen på den kungliga kroppen, speciellt i de reformerade länderna vilket resulterade i föreställningar om "The sickness of the Royal Body" (s 33). I Sverige och Danmark till exempel, skriver Monod, stärkte visserligen reformationen regenternas roll som religionens beskyddare, men den ökade inte deras egen helighet. Vidare studerar författaren Habsburgs regenter, härskarna av tudordynastin samt monarkerna i Frankrike.

I kapitel tre behandlas skapandet av en ny bild av kungligheterna från cirka 1610 till 1637. I och med den förlorade heligheten hos monarken fokuserades

i allt större utsträckning på hans dygder, eller på "The Theatre of Royal Virtue" (s 81). Kungen skulle nu upprätthålla samhällets religiösa och moraliska principer, menar Monod. I och med att den traditionella auktoriteten ifrågasattes byggdes en ny upp som centrerades kring idén om den rationella staten. Nya former av offentliga ritualer och ceremonier skapades, vilka Monod studerar i flera Europeiska länder.

I det fjärde kapitlet "No King but King Jesus" (s 143) behandlas det framväxande folkliga motstånd som kulminerade i en rad uppror runt om i Europa i mitten av 1600-talet. Upproren ledde i de flesta fall till ett återupprättande av den gamla ordningen, vilket banade väg för den moderna staten, hävdar Monod. Makten motiverades nu på icke-religiösa grunder samtidigt som det kristna jaget förändrades. I kapitel fem, "The sign of the Artificial Man" (s 205), behandlas framväxten av ett nytt sätt att tänka kring stat och maktutövning cirka 1660–1690. Ett sista försök att återupprätta den starka monarkin genom absolutism och återopandet av makt från Gud skedde, men slutligen segrade det nya sättet att tänka. Det nya kristna jaget kopplades till den ansvarfulle undersåtens och medborgarens politiska personlighet. I det sjätte kapitlet "The State remains" (s 273) behandlar Monod hur förändringen fortsatte från 1690 till 1715 med statens rationalisering. Upplysningens idéer gjorde sig gällande medan religionen blev en privat fråga. Den nya rationella staten brydde sig mera om disciplineringen av kroppen än av själen, menar författaren.

I det avslutande kapitlet sammanfattar Monod utvecklingen. Den sekularisering som skett var ännu inte explicit, anser han, och inte heller hade folket fullt ut förändrats från undersåtar till medborgare. Däremot hade de första stegen mot detta tagits i och med den nya synen på kungamakten och staten.

Monods bok imponerar med sin bredd; han tar upp och granskar ett stort antal länder. Författaren hittar både många likheter och många skillnader, vilka diskuteras relativt ingående (det svenska enväldet diskuteras exempelvis på s 263–266). Det mesta bygger, kanske naturligt nog, på andra forskares resultat, där Monods arbete främst handlat om att sammanställa och jämföra. Samtidigt som religionen blev mer privat, i pietismens anda, slutade den fungera som legitimerande verktyg för staten och det var det som manade fram förändringarna, anser Monod, kanske något lättvindigt. Den utveckling Monod beskriver – vägen mot en rationell stat – tycks vara oundviklig och därmed given på förhand, även om författaren vill förlägga förändringen redan till 1600-talet.

Jag vill något mer kortfattat diskutera ytterligare ett verk, nämligen antologin *Iconography, Propaganda, and Legitimation* med Allan Ellenius som redaktör. Den är bredare i sitt upplägg än Monods bok och behandlar en ännu längre tidsperiod. Boken ingår i en serie om den moderna statens ursprung och utveckling i Europa. Över tio författare bidrar med artiklar om skilda ämnen främst inom konsthistoria och historia, vilket också gör att den inte alls är lika sammanhållen som Monods arbete.

I antologins första del studeras retorik genom olika slags bilder och metaforer (s 11–86). Här bidrar exempelvis Kurt Johannesson med en text om furstespeglar, där Gustav Vasa och retoriken kring honom hamnar i centrum. Furstespeglarna var ingen instruktion till kungen, menar Johannesson, utan en del i den kungliga retoriken. Matthias Winner skriver om en av de kungliga regalierna, äpplet, i ett specifikt konstnärligt sammanhang. Äpplet fungerade nämligen som en symbol för staten även i Rubens svit av målningar över Maria de Médicis liv, menar Winner i sin artikel.

I den andra delen studeras skapandet och skaparna av propagandan, dvs "Agents of Fame-making" (s 89–119). Fernando Checa Cremades studerar hur den kungliga porträttkonsten i Spanien förändrades under 1500- och 1600-talen och José Manuel Nieto Soria visar hur religionen och kyrkan användes i propagandan i Kastilien från mitten av 1200-talet fram till 1500-talet.

I den tredje delen behandlas det historiska arvet i framställningarna av monarker från medeltiden och framåt (s 123–190). Bland artiklarna finns Sergio Bertellis studie av ritualer kring kungens helighet och hur de utvecklats. Han menar att den tidigmoderna tidens helighet kopplad till kungen helt försvunnit ur ritualerna vid tiden för Napoleon Bonaparte trots att ritualerna i sig fanns kvar.

I den fjärde delen undersöks fler ritualer och ceremonier (s 193–242). I den första texten behandlar Juliusz Chrosicki det ceremoniella rummet vad gäller kyrkor, residens, städer och landsbygd ända fram till vår egen tid. Gérard Sabatier gör en detaljstudie över Versailles och hur dekorationerna och palatset i sig förändrades. Från att ha legitimerat monarkin under 1600-talet övergick det redan under 1700-talet till att fungera mera som ett museum, skriver Sabatier.

I den femte delen slutligen studeras hur propagandan och myterna upphörde i sin traditionella form och istället tog sig nya uttryck (s 245–275). Peter Burke skriver om den representationskris som uppstod under andra hälften av 1600-talet och om den nya mytologi som skapades som en lösning

på problemet. Thomas Fröschl behandlar de republikanska dygderna i Europa och i Nordamerika. Dessa dygder omformulerades så att de kom att innefatta de nya medborgarna istället för som tidigare undersåtarna.

Antologin har alltså ett mycket brett perspektiv både i tid och rum. Många forskare får komma till tals i tämligen skilda ämnen. Detta gör emellertid boken allt för disparat. Något nytt övergripande sammanhang är svårt att se. En del av författarna famnar över långa tidsperioder medan andra håller sig till detaljstudier. Det ger variation och olika infallsvinklar, men vad är egentligen gemensamt? Det breda perspektivet motverkar således sitt eget syfte, då huvudlinjer och allmänna förändringsprocesser är svåra att se.

Men hur ser det egentligen ut i Sverige vad gäller forskningen om monarkins funktion och uttryck? Peter Burke pekade redan för några år sedan på en forskningslucka både i Skandinavien och i Sverige. Ett studium vore enligt honom särskilt intressant eftersom det finns tecken på en skandinavisk särutveckling. Burke pekar på två aspekter där Skandinavien (och särskilt Sverige) tycks avvika. För det första, hävdar han, användes mytbildningen kring det götiska arvet och för det andra (men viktigaste) fanns det en nära koppling till folket.¹ Det förra är ganska uppenbart också vid en ytlig betraktelse medan det senare måste undersökas närmare. Sedan Burkes artikel skrevs har dock något hänt såväl i Sverige som i andra skandinaviska länder. Det pågår nu en hel del forskning som kan kopplas till temat monarkins funktion och uttryck, dit exempelvis kungliga ritualer räknas.² Från Danmark kan nämnas ett par texter av Sebastian Olden-Jørgensen och Ulrik Langen och från Sverige konstvetaren Märten Snickares avhandling *Enväldets riter*, recenserad i *Historisk tidskrift* av Anna Maria Forssberg.³ Sistnämnda verk visar dock att det inte är helt lätt att ta upp denna klassiska forskningstradition. Om forskningen fortfarande är övervägande deskriptiv (som i Snickares fall) kan den tendera att helt enkelt upprepa det vi redan vet, om än med nya empiriska

1. Peter Burke, "State-Making, King-Making and Image-Making from Renaissance to Baroque: Scandinavia in a European context", *Scandinavian Journal of History*, nr 22, 1997.

2. Tillsammans med fil dr Jonas Nordin och doktorand Anna Maria Forssberg ingår jag i projektet *Manifestation och kommunikation. Statens och kungamaktens legitimering och propagandaspridning under tidigmodern tid*, finansierat av Vetenskapsrådet från år 2002.

3. Sebastian Olden-Jørgensen, "Statsceremoniel, hofkultur og politisk magt i overgangen fra adelsvalde till envælde – 1536–1746", *Fortid og nutid* 1996; Ulrik Langen, "I sin nåde giver Himlen os endelig sine konger tilbage... – Studier i den franske restaurations kongelige ceremonier 1814–30", *Den jyske historiker*, nr 88, 2000; "Overvejelser om ceremonien som kilde og praksis", *Mod nye historier. Rapporter til det 24. Nordiske historikermøde* 3, Århus, 2001; Märten Snickare, *Enväldets riter. Kungliga fester och ceremonier i gestaltning av Nicodemus Tessin den yngre*, Stockholm 1999.

exempel. Ytterligare en konstvetenskaplig avhandling inom detta fält är Martin Olin *Det karolinska porträttet. Ideologi, ikonografi, identitet*. Olin studerar hur den politiska utvecklingen i Sverige påverkade tidens porträttkonst – såväl kungaporträtt som generals- och riksrådsporträtt studeras – och pekar på just kopplingen mellan maktutövning och konst.⁴ Även Mikael Alm har studerat kopplingen mellan kultur och politik genom att undersöka medaljkonst och riksdagsceremonier under det gustavianska enväldet. Alm fokuserar en mindre del av monarkins funktion och uttryck, vilket visas genom de för honom viktiga begreppen diskurs, språk och självbild.⁵

Hur kan då forskningen kring monarkins funktion och uttryck utvecklas? Flera klassiska teorier kring ritualer finns, bland andra de som formulerats av Ernst H Kantorowicz och Arnold van Gennep.⁶ Deras tankar utgör grunden även för dagens forskning, men teorierna kan kompletteras och analysredskapen förfinas i den aspekt som rör makt och legitimering. En del sådan litteratur finns redan, där den maktlegitimerande aspekten i de kungliga ritualerna tydliggörs och förstärks.⁷

Den teoribildning som enligt min mening främst kan förnya denna typ av forskning är emellertid genusforskningen. Den fokuserar och lyfter fram just hur man legitimerar vissa ordningsstrukturer i samhället, d v s hur de maktförhållanden som råder skapas och upprätthålls.⁸

För det första handlar det om ordningsstrukturen mellan könen, genusordningen. Denna ordning genomsyrar hela samhället och därmed också monarkin och dess uttryck, vilket knappast beaktats i den tidigare forskningen. Genus var inte en oviktig del i iscensättandet av monarkin utan spelade tvärtom ofta en framträdande roll. Genusforskningens studier av relationen

4. Martin Olin, *Det karolinska porträttet. Ideologi, ikonografi, identitet*, Stockholm 2000.

5. Mikael Alm, *Kungsord i elfte timmen. Språk och självbild i det gustavianska enväldets legitimitetskamp 1772–1809*, Stockholm 2002.

6. Ernst H Kantorowicz, *The King's Two Bodies: A Study in Medieval Political Theology*, New Jersey 1957/ Princeton 1981; Arnold van Gennep, *The Rites of Passage*, London 1965; Clifford Geertz, *The Interpretation of Cultures*, New York 1973; Ralph E Giesey, *The Royal Funeral Ceremony in Renaissance France*, Genève 1960.

7. Se tex Janos M Bak (ed), *Coronations: Medieval and Early Modern Monarchic Ritual*, Berkeley 1990; Catherine Bell, *Ritual Theory, Ritual Practice*, Oxford 1992; David Cannadine & Simon Price (eds), *Rituals of Royalty: Power and Ceremonial in Traditional Societies*, Cambridge 1987; Randall Collins, *Theoretical Sociology*, San Diego 1988; Edward Muir, *Ritual in Early Modern Europe*, Cambridge 1997.

8. För en diskussion, se Joan Wallace Scott, *Gender and the Politics of History*, New York 1999, reviderad upplaga; Yvonne Hirdman, *Genus – om det stabila föränderliga former*, Malmö 2001; Ulla Manns, *Den sanna frigörelsen. Fredrika-Bremer-förbundet 1884–1921*, Stockholm 1997, s 18–22.

mellan könen kan visa hur maktordningen återskapades även i och genom de kungliga ritualerna.

För det andra kan det också handla om ordningen mellan olika grupper inom samma kön. Här kan maskulinitetsforskningens synsätt kring relationen mellan olika grupper av män utnyttjas.⁹ Hur hörde det ideal som skulle gälla för monarken ihop med manlighetens genus, d v s med de ideal och normer som fanns i samhället? Samhällets övergripande struktur var den patriarkala och monarkin var naturligtvis inte könlös. Regenten var oftast en man, men så var inte alltid fallet. Under den tidigmoderna perioden finns flera exempel på kvinnliga regenter, både i Sverige och utomlands. Påverkade detta framställningarna av monarkerna och monarkin? Monarkins funktion och uttryck i Sverige under den tidigmoderna tiden vet vi redan en del om, men vad får vi för bild av den tidigmoderna tidens maktlegitimering och propaganda om vi anlägger ett genusperspektiv i vår syn på hur detta gick till?

9. För de teoretiska utgångspunkterna, se exempelvis Robert W Connell, *Maskuliniteter*, Göteborg, 1999; George L Mosse, *The Image of Man: The Creation of Modern Masculinity*, Oxford 1996. Se även *Manligt och omanligt i ett historiskt perspektiv*, Anne Marie Berggren (red), Stockholm 1999.